

Sıra Dışı Bir İttihatçı Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları

Nevzat Artuç, Çev. Esin Elkan Yılmaz

İstanbul, Timaş Yayınları, 2019, 224 Sayfa, ISBN: 978-605-08-2985-3

Şeyma PEKER*

Sıra dışı Bir İttihatçı eseri, Nicolae Iorga'nın önsözü, sunuş, Nevzat Artuç'un makalesi, 22 kısa bölümden oluşan hatırat, ekler ve dizinden oluşmaktadır. Eserin konusu olan Besarya Efendi'nin hatıraları "*Din Lumea İslamului: Turcia Junilor Turci*" ismiyle Romence olarak 1942'de basılmıştır. Eserin yayınlanmasında, Kemal Karpat'ın Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk kitabı içinde yer alan "N. Batzaria'nın Anıları: Jön Türkler ve Milliyetçilik" başlıklı yazının ilham kaynağı olduğu muhakkaktır. Ancak Karpat'ın bu makalesi hatıratın çok kısa bir özetidir. Nevzat Artuç'a asıl ilham veren şey, bir sempozyum için Romanya'da bulunduğu sırada Bükreş Üniversitesi öğretim üyesi Lililana Boscan'ın yardımlarıyla Besarya Efendi'nin hatıralarının tam metnine ulaşılması olmuştur. Hatıralar, bizzat yaşamış birinin ağzından dönemi anlattığı için önemlidir. Bu sebeple Artuç, hatıraların

---

* Doktora öğrencisi

çevrilerek yayınlanması için gayret etmiş ve orijinal metne ulaşılmasından 1,5 yıl sonra Türkçe olarak yayınlanmasını sağlamıştır.

İlk kısım, yazarın 2017 Ekim’inde Romanya’da Atatürk Araştırma Merkezi ve Köstence Ovidius Üniversitesi iş birliğiyle gerçekleştirilen “*Tarihten Günümüze Türkiye-Romanya İlişkileri*” başlıklı sempozyum da sunduğu makalenin genişletilmiş halidir. Besarya Efendi, Osmanlı son dönemine şahit olmuş ve Meclis-i Ayan üyeliği, Nafia Nazırlığı ve Londra Barış Konferansında Osmanlı Devleti’ni temsil etme gibi kritik görevler almış İttihatçı bir Ulahtır. ‘*Hıristiyan-Ortodoks nüfusun Romence konuşan grubu*’ 1908’de Romence yayınlanan ilk gazete unvanına sahip Deşteptera’yı çıkararak Besarya Efendi’dir.

Eserin devamında birbiri ardınca gelen 22 kısa bölüm, hatıraları oluşturmaktadır. Hatıratında Besarya Efendi cemiyete girdiği 1906’dan başlayıp I. Cihan Harbine kadar ki zaman dilimini safha safha ele almıştır. İlk bölümlerde meşrutiyetin ilanına giden yol, Besarya Efendi’nin Enver Paşa ile tanışması ve cemiyete üye olması ve Cemal Paşa’nın görüşleri gibi konulardan bahsetmiştir. Cemiyetten Enver Paşa sayesinde haberdar olduğunu ifade etmiştir. Besarya Efendi, cemiyete üye olma törenini Rus Nihilistlerin törenine benzetmişti. Sultan Abdülhamid döneminde meclisin durumu ve padişahın hürriyetin ilanına bakışı ayrıca 31 Mart Vakası üçüncü bölümün konularıdır. Besarya Efendi, 31 Mart Vakasının padişah tarafından tertip edildiğini düşünmektedir. Aynı zamanda toplumun Sultan Abdülhamid döneminde çok mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Dördüncü bölümde Küçük Said Paşa’dan bahsetmiş ve 31 Mart’ın bastırılmasında yaşananları anlatmış ve Sultan Abdülhamid’in Selanik Ordusuna karşı Avusturya’dan yardım istediğini iddia etmiştir. Kendisi Yıldız Sarayına yürüyen Jön Türk askerlerinin arasına katılmıştır. Sonraki bölümde padişahın tahttan indirilmesi ayrıca Kürt bir vekilin padişahın tahttan indirilmesiyle alakalı yapılan oylamaya neden katılmadığını uzun uzun anlatılmıştır.

Sultan Mehmed Reşad’ın şehzadelik yıllarının nasıl geçtiğine ve onun eğitim durumuna değinmiştir. Suçluların İstanbul’da ne şekilde cezalandırıldığı ve idamların günler sonra nasıl normalleştiğini ifade etmiş ve Galata Köprüsünden bahsetmiştir. Besarya Efendi, Sultan Abdülhamid hakkında ağır ithamlarda bulunmuş ayrıca Türkçenin zorluğunu ifade ederek Türkçeyi hor görmüştür. Sultanın sağ kolu olanlardan Fehim Paşa ve onun gittiği Bursa’dan bahsetmiştir. Sonrasında çok kısa olan bölümde Hıristiyan-Müslüman ilişkilerinden bahsedilmiştir.

On üçüncü bölümde Balkan Savaşlarında Arnavutluk’un durumuna değinmiş ve Arnavut asıllı Esat Paşa’nın İşkodra şehrini para karşılığında teslim ettiğini iddia etmiştir. Hatta savaşın başında ordunun başında bulunan Hasan Rıza Paşa’nın Esat Paşa’nın adamları tarafından öldürüldüğünü yazmıştır. Besarya Efendi’nin düşüncesine göre Balkan Savaşları açlıktan kaybedilmiştir. Babiâli Baskını ve değişen hükümetten de bahsetmiştir.

Yeni ittihatçı hükümetin sadrazamı Mahmut Şevket Paşa'dan uzun uzun bahsetmiştir. Sabık Sultan Abdülhamid, İstanbul'a getirilince Sultan Mehmet Reşad'ın endişeye düştüğünü ifade etmiştir. Çünkü Besarya Efendi'ye göre Sultan Reşad, eski sultan olan abisini İstanbul'da istemiyor onun tekrar tahta geçme planları yapabileceğini düşünüyordu. Aynı bölümde Kürtlerin kaçırdığı Ermeni kızlarına değinmiştir. Ermeni ve Kürtlerin durumu; Hamidiye Alaylarının Ruslara karşı kurulduğu, ıslahatların ne kadar gerçek olduğu on altıncı bölümün konularındır. Besarya Efendi Ermenilere silah verilmesi gerektiği fikrini ortaya atmış ve Ermenilerin en azından hayatta kalabilecekleri Rusya'ya göçtüğünü ifade etmiştir. Onun Ermeni taraftarı olduğu açıktır ancak yine de bu meselede Osmanlı Devleti'ni desteklemiştir.

Edirne'nin vaziyeti, Bulgarların İstanbul ile ilgili tasavvurları ve Rusya'nın tutumu ayrıca zamanın veliht şehzadesi olan Yusuf İzzettin Efendi'den bahsedilmiştir. Besarya Efendi, şehzadenin Jön Türkler tarafından öldürüldüğünü değil intihar ettiğini düşünüyordu. Edirne'de neler olduğunu anlatmaya devam etmiş ve Bulgarların dört deniz hayalinden; on dokuzuncu bölümde İngiltere ve İngilizlerden bahsetmiştir.

Yirminci bölümde maliyeci Cavid Bey'e değinmiş ve Cihan Harbine nasıl girildiğini anlatmıştır. Son ittihatçı sadrazam Sait Halim Paşa ve Almanya'nın neden müttefik olarak seçildiği, savaşa giriş sebepleri ve Goeben ve Breslau gemileri aynı bölümün konularındır. Besarya Efendi, Osmanlılığın anlamından Türkiye-Romanya ilişkilerine birçok konuda fikirlerini hatıratının son bölümlerinde paylaşmıştır.

Son bölüm belki en ilginç bölümdür. Besarya Efendi güya "dost acı söyler" sözüne binaen inkılâpların yaşanacağından habersiz Türklerin ortaçağ'da kaldığını iddia etmiştir. Türk toplumunun alafranga sistemini kabul etmesi gerektiğini ve Jön Türklerin bazı konularda Sultan Abdülhamid'den daha aşırıya kaçtığını kabul etmiştir. Besarya Efendi'ye göre Araplar, Bağdat ve Kurtuba'da üniversite açtıklarından daha üstünlerdi. Ona göre Türkler, diğer toplumlara nazaran geri kalmışlardı. Türkler dini de arkalarına alarak sadece savaşmayı biliyordu. Bu yazdıklarına rağmen son sözü Türklerin kötülüğünü istemediği olmuştur.

Bu eser, yakınçağ tarihini, Osmanlı son dönemini ve İttihat-Terakki'yi daha iyi anlamak bakımından son derece önemlidir. Besarya Efendi cemiyetin üyelerinden biri olarak olaylara bizzat şahit olmuş ve yaşayıp gördüklerini bu hatıratı kaleme alarak yakın tarihimizin pek bilinmeyen kısmının günümüze aktarılmasını sağlamıştır. Hatıratın tam metnine ulaşılmasında ve dilimize kazandırılmasında Nevzat Artuç'un emeği büyüktür. Ancak hatırat yeni olduğundan ve daha iyi anlaşılabilmesi için Besarya Efendi'nin paylaştığı bazı bilgiler ve bilgilerin doğruluğu üzerine yazarın, hatıratın arkasından bir sonuç değerlendirmesi yapması tamamlayıcı olurdu. Ayrıca Besarya Efendi'nin haksız denilebilecek ithamları için de okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırmak adına yazarın düşüncelerini paylaşması, hatıratı ve yazarını anlamak adına daha iyi olabilirdi.